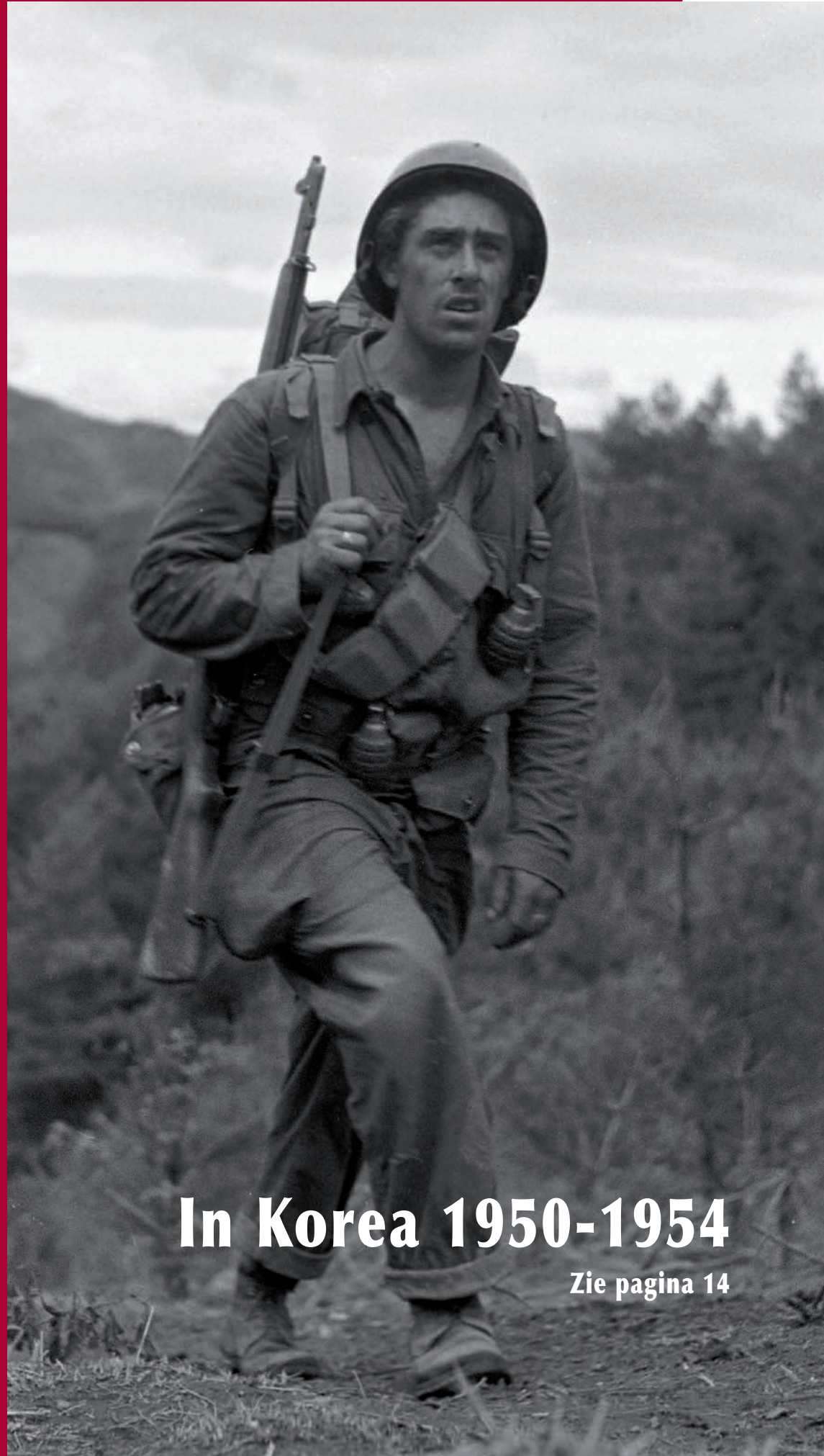

NIEUWSBRIEF

Geboeid door de mens achter de militair	2
Museum van de Bundeswehr	4
100 jaar Legermuseum	6
Militaire rol van het spoor	8
Thuis op de bank militaire collecties bekijken	11
Leipzig 1813: Europa ontworstelt zich aan Napoleon	12
Nieuwbouw museum bereikt hoogste punt	16

In Korea 1950-1954

Zie pagina 14

‘Wat voor mensen zijn militairen?’

door Hans van Lith (tekst en foto's)

Conservator Jos Hilkhuijsen (60) loopt niet erg warm voor tanks en kanonnen. Als cultureel antropoloog is hij met name geboeid door de vragen: wat voor mensen zijn militairen, hoe zien ze zichzelf, en hoe ziet de samenleving de militair? Deze vragen komen ook terug in het nieuwe museum te Soesterberg als onderdeel van het thema defensie in de maatschappij.

Jos Hilkhuijsen bij een afbeelding van het nu gesloten Legermuseum.

Jos heeft zich gespecialiseerd in 'picturalia': schilderijen, prenten, affiches, foto's, dagboeken, verslagen enzovoort. Kortom, alles wat een antwoord kan geven op de vraag hoe de maatschappij tegen de krijgsmacht en de militair aankijkt en hoe deze zichzelf 'beleeft'. "Ik ben bijzonder geïnteresseerd in egodocumenten. Dus wat de militairen voor zichzelf opschreven over hun gevoelens en wat er stond in brieven aan vrienden of aan geliefden als ze lang van huis waren. Welk verschil was er bovendien tussen beroeps- en dienstplichtige militairen? Wat bewaarden ze en waarom?" Privé verzamelt Jos politieke tekeningen, waarin ook de krijgsmacht geregeld wordt bekritiseerd. "Ze geven vaak inzicht in hoe het publiek – via de geïllustreerde pers – tegen de krijgsmacht aankijkt."

Bij het Legermuseum doet Jos Hilkhuijsen inhoudelijk onderzoek naar voorwerpen 'in het platte vlak'. Wat is er over te vinden? Bestaat er literatuur over? Is er aanvullend beeldmateriaal? Als het bijvoorbeeld om een schilderij gaat, wil Jos weten wat je erop ziet, welke uniformen herkenbaar zijn, waarom en door wie het

Bij de voorpagina:

60 jaar geleden zegen de wapens in Korea. Ook voor het Nederlandse VN-detachement kwam er een einde aan de zware strijd. (Foto: Wim Dussel, archief NIMH)

gemaakt werd, en welke antwoorden het geeft op andere vragen, bijvoorbeeld van historici.

"Militair-historische schilderijen gaan over glorieuze overwinningen, nóóit over verloren veldslagen", legt Jos uit. Nu maak je foto's, maar dat kon toen niet. "Daarom liet je een schilderij maken als herinnering. Militaire schilderijen zijn een apart genre waarvoor in hun tijd al grote belangstelling bestond. Er was veel op te zien. Ze hielpen mensen zich een beeld te vormen van wat er gebeurd was." Over zijn werk: "Het geeft veel bevrediging als je antwoord krijgt op vragen die je jezelf gesteld hebt. Vorig jaar kregen we uit particulier bezit een schilderij in handen dat een troepenmacht afbeeldt die te Andernach (nabij Koblenz) de Rijn overstak. Je ziet piekeniers, kurassiers, dragonders en meetrekkende arbeiders met hun gezinnen. Achtergrond, datering en naam van de schilder kenden we niet, maar die zijn inmiddels na grondig onderzoek bekend. De oversteek heeft te maken met de reis in 1632-1634 van kardinaal-infant Fernando van Oostenrijk. Met een leger trok hij vanuit Spanje naar Brussel om te worden ingehuldigd als nieuw landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden. Je kunt zien dat de schilder het met plezier gemaakt heeft. Het doek wordt nu gerestaureerd. Ik hoop er binnenkort over te publiceren."

Delftse Art Nouveau

Na het atheneum B in Delft, rondde hij in 1979 in Leiden een studie culturele antropologie met succes af. Daarna werkte hij mee aan een tentoonstelling over de Molukken in het Volkenkundig Museum Nusantara Delft. Daarbij kwam hij onder meer in contact met de Molukse president in ballingschap Manusama. Jos werd vervolgens conservator bij Museum Het Prinsenhof, met als specialisatie stadsgeschiedenis en kunstnijverheid, vooral Delfts aardewerk. In deze periode schreef hij ook een boek over de Delftse Art Nouveau, een variant van de Jugendstil en richtte hij in Delft en Assen tentoonstellingen in over dit onderwerp. Later stuitte hij op een vacature van het Legermuseum voor een conservator die mede tot taak kreeg een brug te slaan tussen het museum en de burgers. Jos greep zijn kans, stapte in 1998 over en legde zich toe op de picturalia.

Wat verwacht hij van het nieuwe museum in Soesterberg? "De thematische insteek geeft meer mogelijkheden het beste uit je collectie te halen. Ik ben wel benieuwd hoe de samenvoeging van land- en luchtmacht gaat werken. De grote hal wordt heel imponerend en daarnaast kun je veel kleine ruimten inrichten voor bepaalde thema's. Veel schilderijen zullen te zien zijn in de 'Pronkzaal'. Omdat zij heel beeldend zijn is het niet alleen belangrijk historische schilderijen, maar ook contemporaine werken te tonen. Juist die laatste groep legt vaak een link tussen krijgsmacht en samenleving. Hoe de schilder aankijkt tegen het militaire bedrijf en hoe hij dat uitbeeldt, helpt de toeschouwer vaak zich een beeld te vormen."

“Soesterberg wordt gebouwd voor onze specifieke collectie”, gaat hij verder, “Delft was een bestaand gebouw. De audiovisuele mogelijkheden en die van interactie worden nu aanzienlijk groter. Je kunt bezoekers veel zelf laten oproepen en ontdekken. Het is ondoenlijk alles in werkelijkheid te tonen. Sommige zalen zouden ondergesneeuwd raken van de voorwerpen. Denk maar aan de Tiendaagse Veldtocht, waarvan we veel hebben. Maar als er geen plaats is in de expositie, kunnen de bezoekers de gewenste onderwerpen aanklikken en op beeldschermen toch bekijken. Vaak in hun context!”

Breder publiek

Het nieuwe museum gaat een breder publiek trekken, waarbij de vraag zich sterker zal voordoen hoe de samenleving tegen de krijgsmacht aankijkt en omgekeerd. De militair staat ten slotte met één been in het militaire leven en met het andere in de burgermaatschappij. “Als je een wapen toont, willen de mensen ook meer weten over de man die erbij hoort. Ik hoop dat het nieuwe museum dat goed laat zien.”

Jos Hilkhuijsen in overleg met fotograaf Hans de Lijser.

100 jaar

Het Legermuseum viert in september met een symposium en op 26 oktober met de Vrienden het heuglijke feit van zijn honderdjarig bestaan. Oprichter Hoefer had een missie, kortweg: het leger als hoeder van de nationale vrijheid in ere houden. Met het museum droeg hij die missie uit.

(Foto: Wim den Dunnen)

Die functie heeft het Legermuseum al die 100 jaren behouden. Het leger heeft zich in die periode ontwikkeld van de eenvoudige tweedeling tussen landmacht en zeemacht tot een steeds nauwer samenwerkend verband van vier krijgsmachtdelen. Landmacht, luchtmacht, marine en marechaussee opereren gezamenlijk in alle moderne operaties. Dat Defensie dan ook besloten heeft tot bundeling van de militaire musea in één stichting Defensiemusea is een logische ontwikkeling. Het nieuwe Nationaal Militair Museum (NMM) in Soesterberg zal dat, weliswaar met de nadruk op landmacht en luchtmacht, ook uitstralen. Wie zijn geschiedenis niet kent (en niet eert!) heeft geen toekomst. Hopelijk blijft de functie van het NMM de komende 100 jaar net als de missie van Hoefer in 1913, gericht op het uitdragen van de onmisbare rol van de krijgsmacht voor vrede en veiligheid. Door het tonen van de collecties van zowel het Legermuseum als het Militaire Luchtvaart Museum (MLM) zal die rol een onuitwisbare indruk op de toekomstige bezoekers maken. Inmiddels is het hoogste punt van het NMM bereikt. Ons bestuur heeft voorzien van de noodzakelijke beschermende middelen de nieuwbouw van dichtbij mogen bekijken, waardoor ons hart nog sneller is gaan kloppen. Het wordt werkelijk een prachtig museum. Samen met onze vrienden van het MLM gaan wij straks dan ook gezamenlijk als Vrienden van het NMM met enthousiasme de toekomst tegemoet. Dat wordt een nieuw tijdperk en dat geldt ook ons voor bestuur. Na tien jaar het voorzitterschap van onze mooie Vriendenstichting vervuld te hebben, draag ik eind september de voorzittershamer over aan de huidige vicevoorzitter brigadegeneraal b.d. Theo Ent. Dit is dan ook mijn laatste voorwoord, maar een afscheid is dit natuurlijk niet. Als Vriend voor het leven blijf ik een van de uwen en hoop met gepaste trots volgend jaar met u de opening van het nieuwe NMM in volle glorie te mogen vieren.

Gijs Scholtens
voorzitter

**Wat ons museum - en straks het
Nationaal Militair Museum - echt verdient?
Uw steun als Vriend!**

www.vriendenlegermuseum.nl

Militär Historisches Museum Dresden

door Ed Coumans (tekst en foto's)

Veel! Dat gevoel bekruipt je in het Militär Historisches Museum in Dresden. Wat ooit begon als Königlich Sächsisches Armeemuseum en later het legermuseum van de DDR was, is nu het museum van de Duitse Bundeswehr. Na een grondige verbouwing onder leiding van de vermaarde architect Daniel Libeskind ging het in 2011 weer open.

Staannd voor het museum zie je de hand van Libeskind al. Een zeer opvallende grote punt van metaal steekt naar voren en doorklieft als het ware het vroegere Saksische Zeughaus oftewel arsenaal (bouwjaar 1877). Libeskind heeft ook het nieuwe Imperial War Museum North in Manchester op zijn naam staan. Manchester en Dresden zijn van buiten markante en op een moeilijk verklaarbare manier ook aantrekkelijke gebouwen geworden. Maar tegelijkertijd overtuigt het interieur van beide niet: de gebouwen zijn kil en grauw van binnen, alsof enige vorm van schoonheid verboden is in een militair-historisch museum.

Zevenmijlslaarzen

Het museum in Dresden is groot, er is veel te zien: zo'n 10.000 objecten op 10.000 vierkante meters. Onmogelijk om alles in een dag goed te bekijken. De bezoeker moet kiezen. Een vluchtige blik op de gehele collectie of een deel ervan ruim aandacht geven. Een gratis gidsje helpt bij het maken van de keuze. De tentoonstelling is gesplitst in een

chronologisch en een thematisch deel. Het chronologisch verhaal begint direct na de ingang, het themaparcours start helemaal boven op de vierde etage en loopt naar beneden. Daarnaast zijn er nog wissel-tentoonstellingen. Op het moment van het bezoek een grote expositie over de Dertigjarige Oorlog. Interessant maar ook weer niet. Het museum heeft deze tentoonstelling ook voor kinderen aantrekkelijk willen maken. Helaas doet dit geen recht aan deze dramatische periode in de Duitse geschiedenis die miljoenen mensen het leven kostte. Niet van elk tijdperk kun je een spannend kinderverhaal maken. Daarentegen is het chronologisch deel 1300-1914 uitstekend. Een lange maar zeer boeiende periode in de geschiedenis van Duitsland, voor Nederlanders vaak onbekend, wordt overzichtelijk en duidelijk verteld. Met een goed evenwicht aan militaire objecten, documenten, prenten en schilderijen. Niet te veel voorwerpen maar precies genoeg. Met duidelijke en snel te lezen teksten (in Duits en Engels). Wel is de ruimte erg donker, een beetje te.

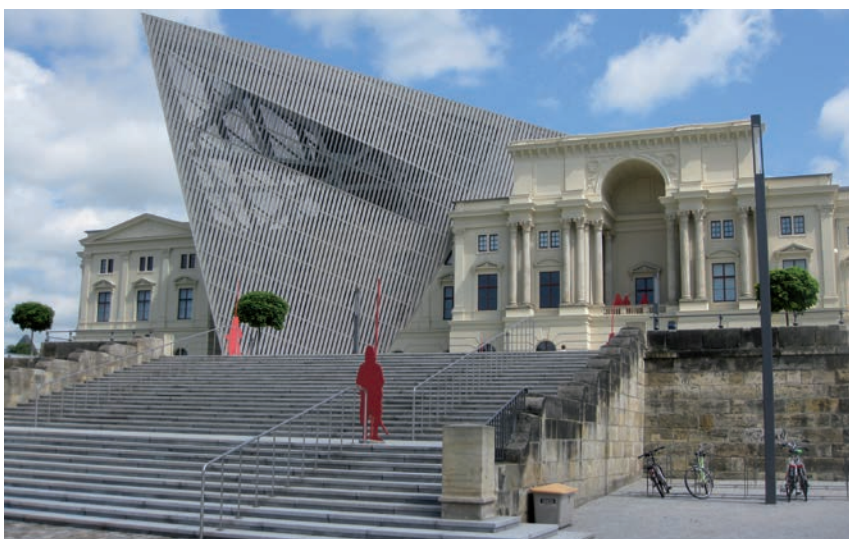
FESTUNG KÖNIGSTEIN

Niet ver van Dresden ligt de bergvesting Königstein. Een bezoek aan deze hoog boven de Elbe uittorende vesting is een omweg waard. Königstein biedt niet alleen een fantastisch uitzicht, maar werpt ook een blik op het leven in een vesting. Naast de geschiedenis van Königstein, is er ook een afdeling vestinggeschiedenis in het algemeen. Tot 3 november loopt daarnaast nog de tentoonstelling *Sachsen & Napoleon. Ein Pakt mit dem Teufel?* Een kleine maar informatieve en fraai verzorgde expositie.

Het verhaal begint in de late middeleeuwen met de riddertijd, de Landsknechten, de Duitse boerenoorlogen en de Dertigjarige Oorlog. De tentoonstelling gaat verder met de opkomst van Pruisen, de Zevenjarige Oorlog en de gevolgen van de Napoleontische tijd voor het Duitse gebied. Het exposé eindigt met het Duitse streven naar eenheid en de daaruit volgende oorlogen in 1864 tegen Denemarken en in 1866 tussen Oostenrijk en Pruisen. Waarna dat laatste land uiteindelijk de machtigste staat en grondvester van het nieuwe Duitse keizerrijk wordt. Een geslaagd onderdeel zijn de duoportretten die het chronologisch verhaal kracht bijzetten. Telkens een bekende militair en een onbekende soldaat. Het geeft het verhaal een persoonlijk gezicht (zie kader Portret). Minder geslaagd zijn de uitstapjes naar de militaire techniek. Met zevenmijlslaarzen worden de ontwikkelingen getoond, veel te snel en daardoor erg oppervlakkig.

Instructiefilm Wehrmacht

De benedenverdieping biedt verder nog enkele thema's. Soms geslaagd, zoals het thema Schutz und Zerstörung. Waar één

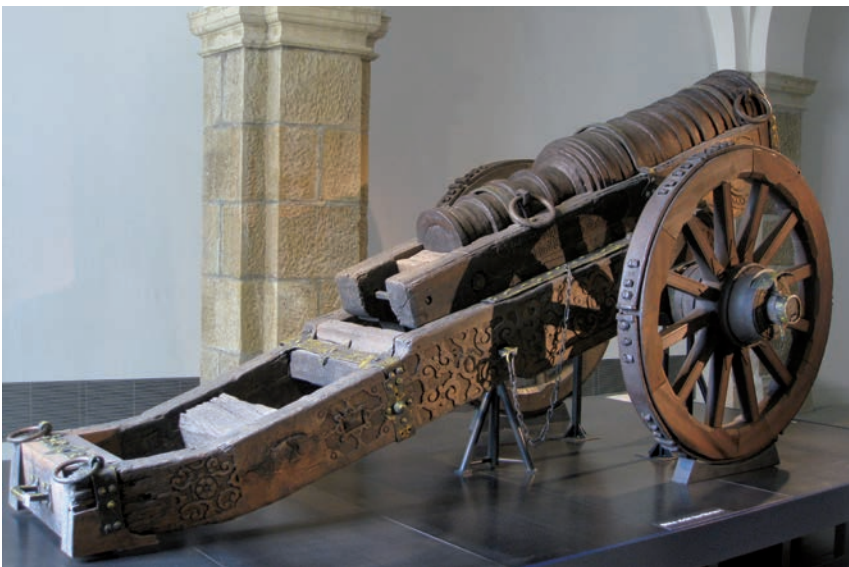
Het museum met de opvallende uitbouw. De punt wijst in de richting van het stadsdeel waar 15 februari 1945 de eerste bommen vielen van de Brits-Amerikaanse luchtaanval die Dresden verwoestte en vele duizenden mensen het leven kostte.

Het thema *Schutz und Zerstörung*: er is weinig verbeelding voor nodig om in de vernietigingskracht van deze soms manshoge bommen te geloven.

opstelling diepe indruk maakt. Een tiental bommen stormt als het ware op je af, kleine maar ook enkele zeer grote. Je hebt weinig kennis nodig om de vernietigingskracht van de moderne oorlog te voelen. Maar er zijn ook thema's als oorlog en dieren, oorlog en kleding ... je kunt er tegenwoordig in een legermuseum niet aan ontkomen!

Na de benedenverdieping is het tijd voor de ravitaillering, want ook de museumbezoeker marcheert beter op een volle maag. Beneden is een prima café-restaurant. Weer op krachten, wacht de eerste verdieping. Het chronologisch verhaal wordt hier eerst vervolgd met de periode 1914-1945. Opnieuw een prima en ruim opgezette expositie, al raakt ook een goed onderlegd bezoeker hier op een gegeven moment de draad even kwijt als Eerste en Tweede Wereldoorlog een gang delen. Het

De 'Fauler Magd', middeleeuws geschut gebruikt om bressen te schieten in kasteel- en stadsmuren.

is vreemd opkijken als je vanuit 1916 met dr. Who's Tardis plots in 1943 bent. Onsmakelijke Nazi-propaganda, jodenvervolging, het bombardement op Rotterdam: de zwarte kanten van Hitlers regime worden niet uit de weg gegaan. Opvallend is een monitor waarop een filmpje draait van een eskadron Duitse pantserwagens dat Russische stellingen aanvalt. Dat de film zich afspeelt in beide kampen doet onwettelijk aan, totdat al gauw blijkt dat het een instructiefilm van de Wehrmacht is.

Oost- en West-Duitse psu

In het volgende deel staat de periode 1945 tot heden centraal. Het interessantst is het tonen van zowel het Oost- als West-Duitse leger. Zeker voor voormalige Nederlandse beroeps- en dienstplichtige soldaten is het kijkje achter DDR-schermen boeiend. Grappig is het naast elkaar plaatsen van een West- en een Oost-Duitse kazernekamer en vooral de klerenkast met de psu van beide soldaten. Overigens staan naast het gebouw (West-)Duitse en Russische tanks en pantserwagens tegenover elkaar, vreedzaam.

Het chronologisch verhaal eindigt met de inzet van de Bundeswehr in Bosnië en Afghanistan. Op de tweede verdieping zijn er naast de wisseltonoonstelling enkel nog verschillende thema's. Het thema *Krieg und Gedächtnis* bevindt zich op de derde verdieping. En een verdieping hoger Dresden Blick over het bombardement op Dresden in 1945. Het Militär Historisches Museum in Dresden is een aanrader, er is zoveel te zien. Iedereen vindt er wel iets waar zijn belangstelling naar uitgaat. Zo is het ook

De 'Zischägge', een zeventiende-eeuwse helm gebruikt door de Poolse zware cavalerie. De Osmaanse 'Cisak' stond model voor deze helm.

makkelijk alles wat je niet boeit over te slaan. Het is een aanrader ondanks dat Duitsers van officiële zijde blijkbaar nog altijd in een kramp schieten bij alles wat militair is. Daardoor moet eerst overduidelijk worden gemaakt dat oorlog slecht is. Bij de start van de expositie schiet je bijna zelf in een kramp door deze overkill. Terwijl ze toch met een enkele opstelling weten aan te tonen dat je oorlog beter kunt voorkomen.

PORTRET

Het is een prima keuze om het verhaal van de onbekende soldaat Charles Kuentz aan de vergetelheid te onttrekken. Hij wordt in 1897 geboren in de Elzas, Duits grondgebied sinds de Franse nederlaag in 1871. Kuentz wordt in 1916 opgeroepen. Het Duitse keizerrijk plaats alle Elzassers aan het Oostfront vanwege twijfels over hun loyaliteit. In 1917 heeft Duitsland die luxe niet meer en wordt Kuentz overgeplaatst naar Vlaanderen. Na de nederlaag in 1918 keert hij op eigen houtje terug naar het inmiddels Franse Elzas. In 1940 wordt hij opnieuw gemobiliseerd, nu in het Franse leger. Na de capitulatie van Frankrijk wordt hij weer Duits staatsburger. In 1944 wordt zijn 17-jarige zoon verplicht ingelijfd bij de SS. Nog dat jaar sneuvelt de jongen. Na de Franse annexatie van de Elzas wordt Kuentz' zoon bijgezet op een Frans militair kerkhof met op zijn grafsteen de inscriptie 'Mort pour la France'. Charles Kuentz sterft op hoge leeftijd in 2005.

Terugblik op 100 jaar Legermuseum

door Jos Hilkhuisen

Het honderdjarige Legermuseum met zijn rijke verleden kan veel verhalen. Zijn geschiedenis werd geschreven door elf opeenvolgende directies die ieder hun eigen sporen nalieten. In de collectievorming, collectiebeheer, vaste presentatie, tentoonstellingen en publieksbenadering. Aan de wieg stond generaal F.A. Hoefler, een artillerieofficier die vooral in militaire geschiedenis en tastbaar erfgoed was geïnteresseerd.

De grondlegger, generaal Hoefler. (Collectie Legermuseum)

Uit eigen middelen kocht én restaureerde hij kasteel Doorwerth om het daarna als museum in te richten. De gedreven directeur (tot zijn 88e jaar!) accepteerde elk object, exposeerde zo veel mogelijk en werd vraagbaak voor allerlei militaire voorwerpen of gebeurtenissen. Zijn naam werd dan ook aan het museum verbonden: 'Nederlands Leger en Wapenmuseum Generaal Hoefler'. Tot 2013, want dit 100e geboortjaar is tevens het 'sterfjaar'. Samen met het eveneens gesloten Militaire Luchtvaart Museum (MLM) maakt het Legermuseum – als een uit de as herrezen fenix – een unieke doorstart onder de naam Nationaal Militair Museum (NMM). Op eigentijdse manier toont dit NMM de samenhang tussen de krijgsmachtonderdelen, met speciale aandacht voor de militair en het verhaal achter het object. Of Hoefler van zo'n ontwikkeling ooit heeft gedroomd, is niet bekend. Dat zijn sterk vermenigvuldigde collectie ondergebracht wordt in museale nieuwbouw zou zijn stoutste verwachtingen ongetwijfeld overtroffen hebben.

100 jaar lang kampten hij en zijn opvolgers met huisvestingsproblemen van de historische gebouwen in Doorwerth, Leiden en

Delft. Eigenlijk waren deze niet geschikt als museum. Daar komt nu een einde aan. Het NMM voldoet immers aan alle moderne museale richtlijnen om de collectie optimaal te kunnen presenteren. Het Legermuseum verdwijnt, maar de collectie blijft en gaat toebehoren aan de Stichting Defensiemusea, waaronder ook het MLM, het Marinemuseum, het Mariniersmuseum en het Marechasseemuseum zullen vallen. Samen sterk is het motto.

Bekritiseerd en bedreigd

Welk museum in ons land kan er zich overigens op beroepen driemaal in zijn bestaan te verhuizen (Leiden, Delft en Soesterberg) en daarnaast te zijn bekritiseerd en zelfs bedreigd? De zwaarste periode die het doormaakte was de Tweede Wereldoorlog toen de collectie door de Duitse bezetter geconfisqueerd dreigde te worden als 'oorlogsbuit'. Dankzij de toenmalige directeur Van Houten werd dat voorkomen. Desondanks werd Doorwerth met een groot deel van de collectie ver-

woest en gingen veel unieke objecten waaronder historische uniformen en rijdend houten materieel verloren. Eerder al hadden de Duitsers kanonnen afgevoerd en in stukken laten springen. Bitter is dat later voor het gieten van Hoeflers borstbeeld stukken brons zijn gebruikt, die afkomstig waren van deze vernielde historische kanonnen. Dat het museum toch overleefde, was te danken aan het feit dat in 1942 al begonnen was met de geleidelijke verhuizing van de meest kwetsbare en kostbare voorwerpen als boeken en prenten naar het Pesthuis in Leiden. In 1946 ging het open voor het publiek. Het museum ontwikkelde zich tot een professioneel instituut, dat streefde naar meer naamsbekendheid en meer bezoekers. Geen sinecure! De drempel van het museum bleef hoog en boven een gemiddelde van 65.000 bezoekers kwam het zelden. Dat wordt in de toekomst zeker anders. Terugblikkend in het verleden zijn er uiteraard hoogtepunten, anekdotes en wetenswaardigheden, zoals we lezen in het gedenkboek *Negentig jaar Legermuseum 1913-2003*. Een willekeurige greep uit de personeelsgeschiedenis: de eerste wetenschappelijke ambtenaar (conservator) was luitenant-kolonel van het KNIL b.d. P. van Aarsen, een wapenexpert die bovendien goed kon tekenen (1953). De eerste conservator zonder militaire achtergrond was J.G. Kerkhoven, specialist in uniformen, vaandels, schilderingen en historieprenten (1953). De aanstelling van A.C. Paardekooper als directeur in 1960 markeerde een bestuurlijke omwenteling: hij was de eerste niet-militair die in deze functie werd benoemd. Maar net als Hoefler was zijn hobby het verzamelen van militaria, uniformen en tinnen modelfiguren. Onder hem werd als hoofd van de wapenkamer ook een verzamelaar aangetrokken. Dat zou nu niet meer kunnen. Volgens het huidige beleid mogen medewerkers geen privécollecties hebben op het verzamelgebied van het

Algemene poster uit de Pesthuisperiode in Leiden, beginjaren 1960. (Collectie Legermuseum)

museum. Zij moeten daartoe een ethische museumcode ondertekenen.

Moeizaam bevochten vrijheden

Paardekooper droeg de missie uit dat het Legermuseum – als enige museale instelling – het verhaal van onze eeuwenlange moeizaam bevochten vrijheden kan vertellen. En daarmee de positieve waarde van de vaderlandse strijdkrachten kan aantonen. Het was een reactie op de destijds (jaren 1960) spelende maatschappelijke kritiek op het leger en het Legermuseum. Zijn opvatting leidde tot een toenemende belangstelling van burgerzijde en jeugd voor het museum, waarop direct werd ingespeeld. De drempelvrees voor een bezoek aan het Legermuseum werd onder meer bestreden met het buiten het museum etaleren van de collectie. ‘Als het volk niet naar het museum komt, dan dient het museum naar het volk te gaan’, luidde het nieuwe credo.

In 1948 werd de ‘Stichting Vrienden van het Legermuseum’ opgericht: toen en nu onmisbaar omdat deze objecten aankoopt of eraan bijdraagt, als de middelen van het museum ontoereikend blijken. Het Legermuseum publiceerde het eerste jaarboek *Armamentaria* in 1966. Na enkele edities werd de uitgave door de Vrienden overgenomen. Vanaf 1996 kwam het jaarboek echter weer in handen van het museum, wél met de Vrienden als groot-

Poster uit de tijd van het Armamentarium in Delft, jaren 1980. (Collectie Legermuseum)

ste afnemer en medefinancier. Het is inmiddels een populairwetenschappelijke uitgave met artikelen over de museumcollectie en met bijdragen van zowel externe auteurs als eigen medewerkers over uiteenlopende militaire onderwerpen.

Koninklijk

Een hoge waardering was de verlening van het predicaat ‘Koninklijk’ in 1973. Het is verkregen vanwege de zorg voor de eeuwenoude verzameling en specifieke bibliotheek. En daarmee de belangrijke bijdrage aan het levend houden van ‘de grote daden verricht ter verdediging van de samenleving’. In die periode gaf het museum een zo objectief mogelijk beeld van de krijgsges-

chiedenis, inclusief de ellende van de oorlog. De bezoeker moest de soldaat kunnen zien te midden van beproevingen in oorlogstijd, waartoe ook de dood behoort.

‘Legermuseum-vredesmuseum?’, was een van de opgelegde vragen aan de museumdirectie, min of meer gedwongen door de kritiek vanuit de samenleving. De opening van het Armamentarium in Delft (1986) trok zelfs antimilitaristische betogers die het gebouw bekladden. Maar de daarmee gepaard gaande mediabelangstelling gaf het vernieuwde Legermuseum gratis landelijke bekendheid. Voor het eerst werd een samenhangende combinatie van museale wapens, voertuigen, schilderijen, foto’s, uniformen, maquettes en levensgrote mens- en dierfiguren getoond, die de krijgsgeschiedenis in chronologische volgorde in beeld bracht. Een eerste aanzet om de relatie van de landmacht met de samenleving te laten zien! Ook in het Nationaal Militair Museum wordt de soldaat centraal gesteld: zijn situatie, zijn materieel en zijn persoonsgebonden belevenissen. Om dat doel te bereiken werd eind jaren 1990 het grote meerjarenproject ‘inhalen registratieachterstand’ gestart, gepaard gaande met een sanering van de collectie. Duizenden objecten, boeken en foto’s zijn op hun museale belang beoordeeld en wat daar niet aan voldeed op afstootlijsten geplaatst. Een noodzakelijke operatie om de enorme collectie goed te kunnen beheren en toegankelijker te maken als volwaardige en rijke bron van het nationale militaire erfgoed. Op deze manier wordt de krijgsmachtsgeschiedenis boeiend, leerzaam en op een voor iedereen aansprekende manier in beeld gebracht. Zo blijkt dat de krijgsmacht niet náást maar midden in de samenleving staat.

Schilderij dat verleden, heden en toekomst symboliseert, 2013. (Collectie Legermuseum)

Treinen rijden voor de oorlog (2)

door Hans van Lith

De treinen brengen de Fransen in 1914 niet naar Berlijn en de Duitsers niet naar Parijs, zoals ze optimistisch op de wagons schreven. Niettemin spelen de spoorwegen een onmisbare rol bij de massale militaire transporten. Zowel in de Eerste als in de Tweede Wereldoorlog.

Direct al in 1914 blijkt het belang van goede voorbereidingen. Veel landen beschikken over een modern geoutilleerd spoorwegnet, zoals Groot-Brittannië (38.000 km, los van de koloniën), Frankrijk (40.000 km), Oostenrijk-Hongarië (45.000 km), Rusland (74.000 km), Duitsland (61.500 km), België (9.000 km) en Italië (17.000 km). Andere, zoals Bulgarije (2.250 km), Roemenië (3.750 km) en Turkije, zijn minder goed bedeed. In Turkije zijn veel spoorlijnen ook nog in buitenlandse handen. Behalve een behoorlijk netwerk, is een goede militaire organisatie bepalend voor het verloop van allereerst de transporten bij mobilisatie. In Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland gaat dat naar wens. De Duitsers kennen een strak geregisseerde militaire treinloop. Tussen 2 en 6 augustus 1914 rijden, zowel naar het westfront als naar het oosten voor de strijd tegen de Russen, niet minder dan 20.800 treinen. Ze vervoeren 2.070.000 man, 118.000 paarden en 400.000 ton materiaal. Rusland en Oostenrijk-Hongarië hebben een minder strak mobilisatieplan en daar slaat de chaos vaak toe.

Mobilisatieplan van Snijders

De Nederlandse opperbevelhebber Land-

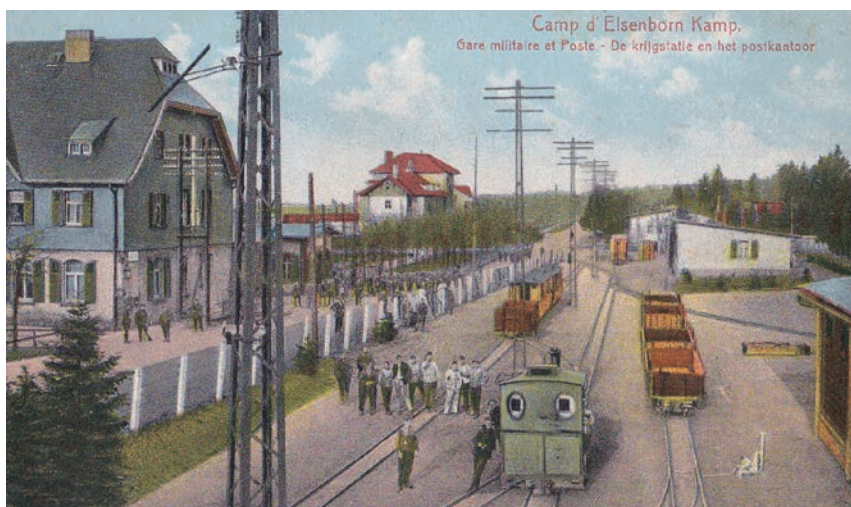
Tot in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw brachten militaire treinen verlofgangers naar huis en naar hun legerplaatsen, prentbriefkaart omstreeks 1955.

en Zeemacht generaal C.J. Snijders hanteert een gedetailleerd uitgewerkt mobilisatieplan. Hij kan met de wet in de hand de spoorwegen vorderen voor de militairen. Nederland mobiliseert op 31 juli en de eerste dagen van augustus is het burger-spoorwegvervoer sterk beperkt of zelfs gestaakt. Op veel stations laden militairen uitrusting en paarden in gereedstaande goederentreinen. Niet alleen de spoorwegmaatschappijen, maar ook de interlokale (stoom)trambedrijven krijgen veel militaire reizigers op weg naar hun mobilisatiebestemmingen. Aanvankelijk

worden in ons land 200.000 militairen gemobiliseerd, van wie velen per trein of tram op weg gaan. Tegen het einde van 1914 was het civiele treinverkeer bij ons weer 'normaal'.

Treinen als wapen

Zowel tijdens de Eerste als tijdens de Tweede Wereldoorlog zien we de trein tevens als wapen: de pantsertrein en het mobiele spoorweggeschut. De Britten zetten in 1882 in Egypte de eerste, primitieve pantsertrein in. Sterk verbeterde versies worden later door diverse landen in gebruik genomen. Kenmerkend is de bemanning door artillerie- en infanterie-eenheden. De modernere vormen bestaan doorgaans uit een locomotief met aan weerszijden enige wagons om infanteristen te vervoeren en minstens één wagon met een draaibaar kanon kaliber 7,5 tot 10 centimeter. Verkenningen, operaties in vijandelijk gebied en artillerieondersteuning voor de infanterie behoorden tot hun taken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben deze treinen soms een of twee verkenningauto's of rupsvoertuigen bij zich, die vanaf de trein kunnen worden ingezet. Met name tijdens een bewegingsoorlog hebben pantsertreinen nut, maar bij een stellingenoorlog kunnen ze meestal weinig doen. De gebondenheid aan de spoorweg maakt hun inzet minder flexibel en kwetsbaar voor luchtaanvallen. Ook bij de aanval op Nederland in 1940 zijn ze inge-

Militair smalspoor speelde in de Eerste en ook nog in de Tweede Wereldoorlog een rol, niet alleen bij offensieven, maar ook in de vorm van permanente netten voor de bevoorrading van forten, stellingen en legerplaatsen. Hier het Belgische 'Camp Elsenborn' voor de Eerste Wereldoorlog, prentbriefkaart.

zet, maar alleen bij Gennep breekt één pantsertrein door.

Diverse strijdende partijen stellen – in beide wereldoorlogen – achter het front verdragend spoorweggeschut van soms enorme afmetingen op. Daarmee beschieten ze vanaf grote afstand diverse vijandelijke doelen. Vanaf 23 maart 1918 neemt het Duitse Wilhelmschütz de Franse hoofdstad Parijs onder vuur met granaten van ruim 100 kilo en dat over een afstand van ongeveer 120 kilometer. De grootste spoorwegkanonnen ter wereld waren de Duitse 'Dora' en 'Schwere Gustav' uit de Tweede Wereldoorlog. Ze wogen 1.350 ton, hadden een kaliber van 80 centimeter, verschoten granaten van 4.800 kilo en hadden een draagwijdte van 48 kilometer. 'Dora' werd ingezet bij de belegering van de Russische havenstad Sebastopol in 1942. De Russen op hun beurt gebruikten ook spoorweggeschut. Bij het station van Sebastopol staat er nog een opgesteld als monument. Nederland heeft geen zwaar spoorweggeschut gehad, hoewel er in 1918 een spoorwegkanon heeft gestaan in Baarle-Nassau: de Duitsers duwden het bij hun terugtocht over de Nederlandse grens. Omdat spoorweggeschut weinig flexibel is en bij luchtverkenningen niet snel in veiligheid kan worden gebracht, verloor het aan betekenis. Een bijzonder 'wapen' vormden in 1914 de 'wilde treinen' in België. Tijdens de Duitse opmars stuurden de Belgen soms onbemande locomotieven met een paar wagons richting vijand. In plaatsen die al door de Duitsers bezet waren, ontspoorde ze en richtten grote schade aan.

Inzet bij offensieven

Maar de trein was toch vooral belangrijk door de transportcapaciteit en de mogelijkheid tot snelle verplaatsingen. Bijvoorbeeld voor de Frans-Britse aanval bij de Somme (1 juli 1916). Grotendeels per spoor werden 750.000 man met hun uitrusting en onnoemelijk veel granaten voor het voorafgaande artilleriebombardement aangevoerd. Het omgekeerde speelde ook: de Duitsers vielen in februari 1916 Verdun aan. Daarvoor had hun artillerie diverse Franse spoortrajecten naar Verdun afgesneden in feite op één smalspoorlijn na. De Fransen legden enkele nieuwe normaalspoorlijnen aan, maar voor het eerst in de geschiedenis werd de vrachtauto massaal ingeschakeld. Talloos zijn ook de smalspoorwegen (spoorwijdte 60 centimeter), die alle partijen in 1914-1918 aanlegden als levensaders tussen

Russisch spoorweggeschut dat werd gebruikt bij de verdediging van Sebastopol tegen de Duitsers in 1942. Het staat nu opgesteld als monument. (Foto: Hans van Lith)

de aanvoerstations van de gewone spoorwegen en de loopgraven. Voor de oorlog lagen er vaak al permanente smalspoornetten in regio's met forten, om deze te bevoorraden. Ook binnen de forten zelf was smalspoor voor intern transport in gebruik. Dat speelt nog in de Tweede Wereldoorlog, als bijvoorbeeld bij de Franse Maginotlinie, de Duitse Atlantikwall en ook in bezette delen van Rusland smalspoor wordt ingeschakeld bij de bevoorrading.

Spoorwegstaking in Nederland

Bij de mobilisatie en na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vervullen de spoorwegen weer een belangrijke rol bij de bevoorrading. Als West-Europa eenmaal onder de voet gelopen is, zien we jarenlang Duitse verlofgangerstreinen rijden. Soms zelfs van Zuid-Frankrijk tot in Berlijn! Bij de Duitse aanval op de Sovjet-Unie (operatie-Barbarossa, juni 1941) vervoeren de spoorwegen talloze Wehrmacht-transporten naar het oostfront. De Russische spoorwijdte is groter dan die in West-Europa. Maar de Duitse Eisenbahnbaukompanien versmallen duizenden kilometers, zodat de 'eigen' treinen verder kunnen. In Amerika spelen de spoorwegen eveneens een onmisbare rol bij de transporten naar de Atlantische havens, op weg naar Engeland. Alles voor de

geplande invasie in Normandië in 1944. Ook de Britten zien dagelijks grote aantallen treinen met militairen en materieel voorbijrijden op weg naar de zuidkust. Bij de invasie zelf nemen de geallieerden hun eigen spoorwegmaterieel mee naar Frankrijk. De Nederlandse regering in Londen geeft de NS'ers in september 1944 opdracht in staking te gaan. Nu moeten de Duitsers eigen Reichsbahn-personeel inzetten, om het spoorwegbedrijf enigermate op gang te houden. En elke trein is 'jachtwild' voor geallieerde vliegers. Tijdens de Koude Oorlog zijn de spoorwegen opnieuw ingezet, hoewel het wegvervoer steeds meer overneemt. Nog jaren rijden er wekelijks militaire treinen door Nederland om dienstplichtigen naar huis of naar hun legerplaatsen te brengen. Ook passeren er geregeld verlofgangerstreinen van het Britse Rijnleger naar en van Hoek van Holland. Op speciale platte goederenwagons rijden Nederlandse tanks en ander oorlogsmaterieel naar de Noord-Duitse Laagvlakte, waar immers een eerste treffen met het Oostblok wordt verwacht. Na de val van de Muur is dat voorbij. Toch zien we ook nu nog militair materieel vervoeren per spoor. De voertuigen zijn doorgaans wit geschilderd en dragen het embleem van de Verenigde Naties. Ze zijn bestemd voor vredesmissies!

1914. Belgische pantsertrein in actie rond de rivier de IJzer, prentbriefkaart.

De bevrijding van 1813

door Ed Coumans

200 jaar geleden werd Nederland bevrijd van de Franse overheersing. Hierover gaat het boek van Kees Schulten *1813 Oranje boven! Holland is vrij!* Schulten begint met te vertellen hoe Nederland onder Frans juk komt en vervolgens beschrijft hij het in verval raken van Napoleons keizerrijk. Daarna belandt hij bij zijn eigenlijke thema: de bevrijding van Nederland.

In oktober 1813 worden de Fransen uit Duitsland verjaagd. Het bondgenootschap tegen Napoleon zet de achtervolging in. De route van het noordelijke geallieerde leger voert door Nederland. Op 9 november overschrijden kozakken de grens in Overijssel. Twee weken later gevolgd door een Pruisisch korps.

Dat Nederland bevrijd is door een opstand van de eigen bevolking doet Schulten af als een fabel. Verantwoordelijk voor de omwenteling zijn drie Haagse notabelen en een kleine kring volgers, allen fervente aanhangers van het huis van Oranje. Aan-

voerder is Gijsbert Karel van Hogendorp. Ze ondernemen pas actie als de Fransen niet meer in staat zijn tegenmaatregelen te nemen, maar vóór de geallieerden heel het land hebben ingenomen. Hogendorp wil het laten lijken alsof Nederland zichzelf heeft bevrijd. Aan het volk gaat dit echter allemaal voorbij.

De machtsvername verloopt vrijwel zonder bloedvergieten. Vijandschap met de Fransen is er niet op het persoonlijk vlak. Een Fransman wordt niet als bezetter beschouwd, zolang hij geen douanier of gendarme is. Wel is er volgens Schulten een anti-Franse stemming. Dit is een gevolg van de dienstplicht en de armoede die ontstaan is door de achteruitgang van industrie en handel. De anti-Franse houding maakt volgens Schulten de terugkeer van de Oranjes mogelijk. Op 30 november ontscheept prins Willem op het Scheveningse strand om soeverein vorst van Nederland te worden.

Het boek is geschreven voor een breed publiek, maar is hiervoor mogelijk wat te gedetailleerd. Een andere kritische noot geldt de vormgeving: veel alinea's bestaan uit slechts één zin. Pagina's hangen daarvoor vaak als los zand aan elkaar. Met de komende viering van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden is het boek zeker een aanrader. Voor iedereen die graag wat meer over die ontstaansgeschiedenis wil weten.

1813 Oranje boven! Holland is vrij!, Kees Schulten, 2013, paperback, 160 pagina's, rijk geïllustreerd, 19,95 euro, ISBN 978 94 91168 47 5.

Het hoogste punt: een hoogtepunt!

Dinsdag 2 juli 2013. Pannebier! De vlag gaat uit om het bereiken van het hoogste punt te vieren. En dat is bij ons op zo'n 33 meter hoogte (de uitkijktoren) een echt hoogtepunt. Een zeer bescheiden aantal direct bij de bouw betrokkenen is 's middags op de voormalige vliegbasis Soesterberg uitgenodigd. Natuurlijk is het vooral een feestje voor de stoere mannen en vrouwen die dag in dag uit in de weer zijn met het bouwen van museum en depot.

Voor bouwvakkers en genodigden een hapje en een drankje; voor alle anderen weer een mijlpaal op weg naar het Nationaal Militair Museum. Want het gaat hard: de stalen constructie is bijna voltooid en ook het dak is al bijna dicht. Het is haast niet bij te houden. Een regelmatig bezoek aan www.NMMbouwt.nl om de vorderingen van de bouw bij te houden, werkt erg inspirerend (of op www.NMM.nl voor alle ontwikkelingen rondom het

nieuwe museum). Er wordt ook hard gewerkt aan het depot met z'n 'doos-in-doosconstructie'. Hierdoor zijn we straks in staat de bewaaromstandigheden van onze collectie optimaal in de hand te houden. Luchtvochtigheid en temperatuur kunnen zo afgesteld worden dat onze prachtige collecties vrijwel niet meer in kwaliteit achteruitgaan. En dat is een hele verbetering ten opzichte van de tochtige en stoffige zolders van de Paardenmarkt in Delft. Voortvarend gaat ook de voorbereiding van de nieuwe vaste expositie met z'n zes themazalen en het grote Arsenaal. Plattegronden en zaalinrichtingen worden ontworpen, decors gebouwd, de teksten voor de objecten geschreven. Ruim 10.000 boeken worden uitgezocht om een plekje te krijgen in het informatiecentrum. Interactieve presentaties worden ontwikkeld en gefilmd en educatieve doedingen worden bedacht en gebouwd. Er wordt zoveel gelijktijdig ontwikkeld, het is

gewoon te veel om op te noemen. En wat er ook gebeurd: in oktober 2014 gaan we open voor het publiek. Dan staat er een militair museum waar de bezoekers een geweldig dagje uit kunnen beleven. En naast de vele 'wauw- en ohh-momenten' die we bieden, krijgen bezoekers ook meer inzicht in de betekenis van de krijgsmacht voor de samenleving. Nationaal en internationaal. Als kers op de taart kunnen we speciale groepen ook nog uitnodigen voor een bezoek aan het depot. Hier komt een unieke studiezaal, ingericht om de deelcollecties ook fysiek te bestuderen. Ik kan niet wachten!

Chris Ronteltap
algemeen directeur Legermuseum

Militaire collecties en bronnen via internet ontsloten

door Annet Ruseler

De website **Nederlands Militair Erfgoed** (www.nederlands-militairerfgoed.nl) maakt deelcollecties en belangrijke bronnen toegankelijk van instellingen die erfgoed beheren van Defensie. Het ontsluiten is een initiatief van het Legermuseum en de Koninklijke Militaire Academie, onderdeel van de Nederlandse Defensie Academie.

Het initiatief heeft twee doelen. Ten eerste het bij elkaar brengen van objecten over hetzelfde onderwerp die fysiek op verschillende locaties worden bewaard. En daarnaast het via internet toegankelijk maken van bronnen waarvan de beschikbaarheid van groot belang is.

De website biedt toegang tot het complete bezit van 10.000 oude drukken van Defensie (boeken gedrukt voor 1801). Eerder is hierover de (gedrukte) catalogus *Warfare and the age of printing* verschenen. Van een groot aantal van deze werken zijn naast een beschrijving ook de titelpagina's, platen of illustraties te zien. Andere werken kunnen in hun geheel worden doorgebladerd. Verder zijn de portretten van ruim 3.800 militairen uit de negentiende en twintigste eeuw gedigitaliseerd en online te bekijken. Het betreft de gehele museumcollectie 'cartes de visite' en portretten die staan afgebeeld in oude, elders niet makkelijk vindbare militair-historische literatuur. Ook kunnen via de site het *Indisch Militair Tijdschrift* van 1872 tot 1942 en de *Cadettenalmanak* van de Koninklijke Militaire Academie van 1830 tot 1940 geraadpleegd worden.

De officiersboekjes zijn voortaan online te bekijken.
(Foto: Hans de Lijsjer)

Ten slotte bevat de site ook alle gegevens over militairen uit de zogeheten 'officiersboekjes' die zijn verschenen vanaf 1726 tot diep in de jaren 1980. Dit zijn een soort jaarboekjes waarin alle officieren met onder andere rang en legeronderdeel staan vermeld. Op dit moment kunnen alle officieren uit de periode 1726 tot en met 1810 worden opgezocht. In totaal gaat het om ruim 230.000 namen van voornamelijk officieren van het Staatse leger. De informatie op de digitale scans uit de boekjes van 1811 tot en met 1940 moet nog toegankelijk worden gemaakt. Daarbij kunt u helpen! Via de website www.velehanden.nl kunt u zich als vrijwilliger aanmelden voor dit zogenoemde crowdsourcingproject.

boekenkast

Sporen naar het front

door Hans van Lith

In *Sporen naar het front* beschrijft oud-bedrijfshistoricus van NS dr. Guus Veenendaal op heldere en prettig leesbare wijze het gebruik van spoorwegen voor de oorlogvoering. Vanaf het mobilisatievervoer en het militair vervoer in vreedstijd tot en met de inzet tijdens de oorlog zelf. Van de Krimoorlog, via de Amerikaanse Burgeroorlog, de Eerste Wereldoorlog en het Interbellum tot en met de periode na 1945. Ook Nederland komt in een apart hoofdstuk aan de orde. Daarnaast

beschrijft Veenendaal het gewondentransport, de inzet van zwaar spoorweggeschut en van pantserreinen. Het boek is uitgekomen ter gelegenheid van de internationale tentoonstelling *Sporen naar het front* in het Spoorwegmuseum te Utrecht.

Sporen naar het front, spoorwegen en oorlog, Guus Veenendaal, 2013, gebonden, 167 pagina's, geïllustreerd, 22,45 euro, ISBN 978 90663 0094 1, NUR 689.

Leipzig 1813: slag der volkeren

door Ed Coumans

Ondanks de immense verliezen in Rusland weet Napoleon een nieuw leger op te bouwen. Hiermee treedt de keizer in 1813 de coalitie van Pruisen, Rusland, Engeland en later ook Zweden en Oostenrijk tegemoet. De strijd speelt zich hoofdzakelijk af in het oosten van het huidige Duitsland. Meerdere gevechten culminereren in de finale slag bij Leipzig van 16 tot en met 19 oktober, de Volkerenslag.

Na het Franse debacle in Rusland lijkt het alsof het voor de geallieerden een kwestie is van doormarcheren tot Parijs. Maar Napoleon geniet nog veel respect bij zijn tegenstanders. Voorjaar 1813 maakt hij zijn naam ook opnieuw waar, met overwinningen bij Bautzen en Großgörschen. Toch zijn de tijden van Austerlitz (1805) en Jena (1806) voorbij. Het Franse leger is niet meer bij machte zijn tegenstander beslissend te verslaan.

De geallieerden zijn veel sterker dan in het eerste decennium van de negentiende eeuw. Ze hebben goed afgekeken bij de Fransen en hun legers gemoderniseerd. Ook passen ze hun tactiek aan op of ze tegenover Napoleon of alleen een van zijn maarschalken staan. De keizer ontwijken ze als het kan. Maar het respect dat Napoleon inboezemt, ontberen zijn onderbevelhebbers. Franse maarschalken met een zelfstandig commando kunnen stevast op een warm onthaal van geallieerde kant rekenen.

Concentratie bij Leipzig

Op 4 juni wordt een wapenstilstand gesloten. Beide partijen willen hun legers reorganiseren en versterken. De wapens rus-

LEIPZIG 2013

Duitsland herdenkt dit najaar dat 200 jaar geleden de Volkerenslag plaatsvond. Een belangrijk moment in de Duitse geschiedenis. 'Leipzig' betekende de definitieve verdrijving van de Fransen uit de Duitse vorstendommen. De periode 1813-1815 staat dan ook bekend als de Befreiungskriege. De hoop was dat het tot een verenigd Duitsland zou leiden. Dat werd een teleurstelling. Conservatieve krachten in Europa onder aanvoering van de Oostenrijkse staatsman Metternich herstelden de situatie zo veel mogelijk als voor de Franse revolutie. De Duitse eenwording zou nog decennia op zich laten wachten.

Franse infanterie verdedigt een barricade tegen een Pruisische aanval. Prent naar een schilderij van Paul-Émile Boutigny. (Wikimedia Commons)

ten maar aan het diplomatieke front lijdt Napoleon een grote nederlaag als Oostenrijk zich bij de geallieerden aansluit. Begin augustus hervat de ongedurige Pruisische bevelhebber Blücher de strijd enkele dagen voor het verstrijken van de wapenstilstand.

Als het Franse garnizoen van Dresden

omringeld raakt, laat Napoleon zien dat met hem nog steeds niet te spotten valt. Snel en doortastend schiet hij met zijn hoofdleger het garnizoen te hulp. Op 26 en 27 augustus 1813 verslaat hij de belegeraars. De keizer stuurt een korps onder generaal Vandamme in achtervolging op het verslagen geallieerde leger. Maar het gaat opnieuw mis met een van Napoleons onderbevelhebbers. 30 augustus loopt Vandamme in de val en wordt hij bij Kulm vernietigend verslagen.

Napoleon besluit daarna een groot deel van zijn leger te concentreren bij Leipzig: 190.000 man en 750 kanonnen. Vanuit verschillende richtingen naderen drie geallieerde legers onder Schwarzenberg, Blücher en Bernadotte: in totaal ruim 350.000 man en 1.300 kanonnen. Napoleon wil deze legers een voor een verslaan. De geallieerden zijn van plan hun legers te concentreren en zo met hun overmacht de Fransen te verpletteren.

Op 14 oktober vindt bij Liebertwolkwitz een gevecht plaats tussen de voorhoedes van de Fransen en van het geallieerde leger onder Schwarzenberg. De strijd wordt vooral gevoerd door de cavalerie. Zo'n 14.000 ruiters nemen aan het onbeslist eindigend gevecht deel. De dag erop

De geallieerde opperbevelhebber Schwarzenberg brengt het nieuws van de overwinning bij Leipzig aan de drie monarchen die zich bij het leger bevinden, de keizer van Oostenrijk, de tsaar van Rusland en de koning van Pruisen. (Collectie Legermuseum)

De gewonde Poolse maarschalk Poniatowski probeert zwemmend met zijn paard uit Leipzig te ontkomen. De poging mislukt en hij verdrinkt. (Collectie Legermuseum)

staat aan beide kanten in het teken van de voorbereiding. Voorbereiding op de grootste slag in zijn tijd, genoemd de Volkerenslag vanwege de vele nationaliteiten die tegenover elkaar staan. Zweden, Pruisen, Russen en Oostenrijkers tegen Fransen, Nederlanders, Italianen en Polen. Het Franse leger telt ook nog enkele steeds wankelmoedigere Duitse bondgenoten als Baden, Württemberg en het Saksische contingent dat op eigen grondgebied vecht.

Geen reserves meer

16 oktober valt een Russisch-Oostenrijks-Pruisisch korps onder generaal Wittgenstein aan ten zuidoosten van Leipzig. Het is onderdeel van het geallieerde hoofdleger aangevoerd door de Oostenrijker Schwarzenberg die ook geallieerd opperbevelhebber is. Ten noordwesten van de stad valt Blücher aan met zijn leger bestaand uit Pruisische en Russische soldaten. Een tegenslag voor Napoleon die eerst met Schwarzenberg wil afrekenen. De keizer had Blücher die dag nog niet bij Leipzig verwacht. Toch slaat Napoleon de aanval van Wittgenstein af en zet met succes de tegenaanval in. De geallieerden worden teruggedrongen. Zij beschikken echter over meer reserves en daardoor slagen de Fransen er niet in een definitieve overwinning te behalen. De reserves die Napoleon ten zuiden van Leipzig zo nodig mist, moet hij inzetten in het noordwesten tegen Blücher. Hier wordt zijn aanvoerroute en tevens terugweg bedreigd. Na een dag vechten zijn de verliezen aan beide kanten hoog. De Fransen hebben geen reserves meer, terwijl de geallieer-

den steeds sterker worden. Het Zweedse leger van de treuzelende Bernadotte is nog niet eens gearriveerd. De volgende dag regent het hard, Napoleon wacht op een nieuwe aanval die niet komt. De geallieerden gebruiken die dag om hun troepen te laten rusten en te bevoorraden. Tegen de avond besluit Napoleon zijn linies te verkorten door dichter op Leipzig terug te trekken. Hij beschikt nog over 160.000 man en 630 kanonnen. De 18e formeert Schwarzenberg zes aanvalscolonnes. In een boog van het noordwesten tot het zuidwesten bestormen zij de Franse stellingen. Ze vorderen echter slechts langzaam en na zes uur vechten is nog niks beslist. Württembergse en Saksische eenheden lopen over naar geallieerde zijde. Maar dat verzwakt de Franse positie nauwelijks. Toch beslist Napoleon dat terugtrekken zijn beste optie is. 's Nacht onder dekking van het donker trekt hij zijn eenheden terug Leipzig in. Schwarzenberg valt de volgende ochtend de stad aan. Een poging om de Franse terugweg af te snijden mislukt. Voor de terugtocht beschikken de Fransen slechts over een brug over de rivier de Elster. Nu wreekt zich dat Napoleon niet extra bruggen heeft laten slaan. Eerst gaat de terugtocht nog geordend, maar als de geallieerden Leipzig binnenbreken, slaat de paniek toe. De brug

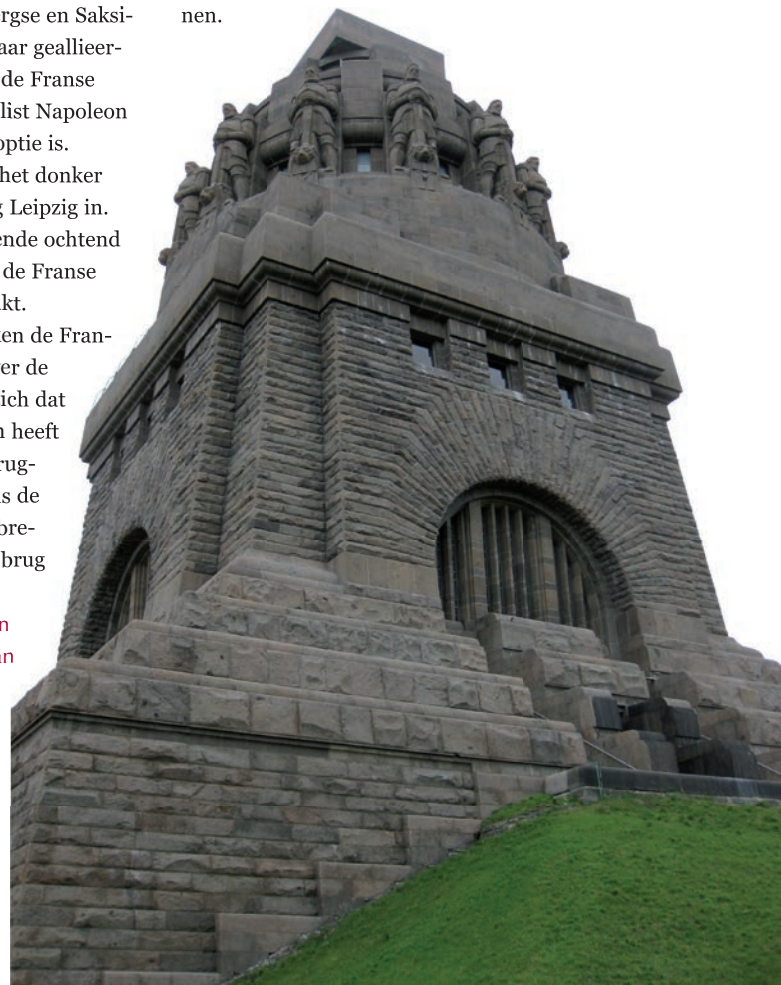
Het Völkerschlachtdenkmal in Leipzig. Voltooid in 1913. Aan de voet van het 91 meter hoge monument ligt een klein maar interessant museum. (Foto: Ed Coumans)

wordt prematuur opgeblazen. Veel Fransen zijn opgesloten. Sommigen proberen zwemmend de overkant te halen. Honderden verdrinken, zo ook de Poolse maarschalk Poniatowski.

Fataal

De verliezen zijn zwaar. Het Franse leger telt ruim 40.000 doden, gewonden en vermisten. 15.000 gewonden in hospitaal worden net als 15.000 anderen krijsgesneuvelden, gewonden en vermisten.

Fataal is de Franse nederlaag voor de Saksische koning Friedrich August. Tot het einde blijft hij aan Napoleons zijde staan. Zijn trouw zal hem de helft van zijn grondgebied kosten. Dat eist Pruisen op. Alle andere Duitse staten zijn naar de geallieerden overgelopen. Zo ook Beieren, dat graag een wit voetje wil halen bij zijn nieuwe vrienden. Een Beiers-Oostenrijks leger onder generaal Wrede onderschept de terugtrekkende Fransen bij Hanau. Een zware vergissing, want het Franse leger is nog niet uitgevochten. Vooral onder aanvoering van de keizerlijke garde wordt korte metten gemaakt met de Beiers-Oostenrijkse combine. Nu de Fransen zich achter de Rijn in eigen land terugtrekken, is ook de weg naar Nederland vrij. Begin november trekt de voorhoede van de geallieerden Overijssel binnen. De bevrijding is begonnen.

Nederlands VN-detachement in Korea

'Te veel bergen, te veel Chinezen en te weinig Hollanders'

door Edwin Ouwejan

Dit verzuchtte korporaal Van der Steen toen hij in 1950 in Korea aan de zijde van de VN-troepen vocht. In het woeste berglandschap weerstonden de Nederlanders keer op keer de menselijke aanvalsgolven van Chinezen en Noord-Koreanen. De verliezen van de Nederlanders waren hoog, vervangers waren er echter nauwelijks.

Net als Duitsland wordt Korea na de Tweede Wereldoorlog opgedeeld in twee landen: het communistische noorden en westerse zuiden. Noord-Korea valt op 25 juni 1950 Zuid-Korea binnen. De Verenigde Naties besluit tot militair ingrijpen en legt de leiding van de militaire operatie in handen van de Verenigde Staten. Alle lidstaten van de VN worden opgeroepen een bijdrage te leveren. Ook Nederland. Minister-president Drees is aanvankelijk sterk gekant tegen een Nederlandse bijdrage. De regering heeft andere zorgen: Nederland moet worden opgebouwd en de schatkist is leeg. Bovendien lijkt het land zijn wonden na het verlies van Nederlands-Indië. Zwarte druk van de VS dwingt de Nederlandse regering echter om naast marineschepen ook grondtroe-

Overste Den Ouden, een ervaren militair met een uitstekende reputatie en de gangmaker van het NDVN. (Foto: archief NIMH)

pen te sturen. Vrijwilligers worden opgeroepen. Uiteindelijk lukt het om een klein bataljon te vormen, het Nederlands Detachement Verenigde Naties (NDVN). Na aankomst in november 1950 wordt het NDVN ingedeeld bij het Amerikaanse 38e regiment van de 2e divisie Indian Head. De vrijwilligers krijgen Amerikaanse kleding en wapens en zijn nauwelijks meer te onderscheiden van de echte GI's. Deze zijn trouwens erg onder de indruk van de ervaren Nederlandse soldaten, veelal veteranen van de strijd in Indonesië. Zij krijgen snel de reputatie van 'the best jungle fighters in the world' en experts in de contraguerrillaoorlog.

Verschrikkelijke nacht van Hoengsong

Als de Nederlanders aankomen in Korea zitten de VN-troepen van generaal Douglas MacArthur in de verdrukking. China is Noord-Korea te hulp geschoten en neemt nu actief aan de strijd deel. Het is buigen of barsten en de Nederlanders krijgen nauwelijks tijd om te acclimatiseren. Het gevaar van een ineenstorting dreigt. Om dit te voorkomen, krijgt het NDVN het bevel bij Hoengsong de terugtocht van de VN-troepen te dekken. In de nacht van 12 februari 1951 slaat de vijand hard toe. Chinese troepen verrassen de Nederlanders op hun zwakste plek: de commandopost van overste Marinus den Ouden. Veteraan Inge Lochmans herinnert zich deze overval nog levendig in 2010: "Er gebeurde zoveel dat er een chaos ontstond en niemand wist wat er aan de hand was. Er werd links en rechts geschoten door de Chinezen. Wij waren niet voorbereid." Ook aalmoezenier Louis van der Vrande wordt verrast: "Achter me hoorde ik fluisteren ... Verdomme, Chinezen ... Dat zei kapitein Van Marion, commandant Stafcompagnie. Meteen schiet hij zijn karabijn leeg op het groepje. Ik zei nog: kapitein niet te laag, anders raak je mij ... Twee Chinezen springen naar voren. De bajonetten glinsteren in het

licht van de brandende auto, de rest stuift uiteen. Ze naderen mij tot een meter of tien, schreeuwend en brullend als dieren komen ze aanstormen. Nooit zal ik die twee vertrokken en brullende koppen vergeten. Ze maken steekbewegingen met de bajonet terwijl ze naar voren rennen. Ik houd me doodstil en denk eigenlijk nergens meer aan. Handgranaten worden met tientallen gesmeten." Het bataljon is zwaar getroffen. Overste Den Ouden wordt geraakt door een granaatscherf in de slaap en sterft. Daarnaast sneuvelen nog zeventien soldaten. De overgebleven Nederlanders trekken zich in grote verwarring terug. Ook aalmoezenier Van der Vrande weet weg te komen: "Het is ongeveer drie uur in de nacht als ik verzeild raak tussen vluchtende Amerikanen, Nederlanders, tanks en auto's. Het is een volkomen chaos. Rond half vijf in de morgen ben ik bij het vliegveld van Wonjoe en sta meteen tussen honderden gewonden en vele gesneuvelden die buiten langs de tenten neergelegd zijn."

Heuvel 325

De Nederlanders worden na Hoengsong snel weer ingezet om verloren terrein op de Chinezen te heroveren. De verliezen hakken echter flink in op het bataljon. Er zijn geen vervangers en ondersteunend personeel zoals schrijvers, koks en chauffeurs worden noodgedwongen in de frontlinie geplaatst. In juni 1951 krijgen deze onervaren soldaten het bevel om Heuvel 325 te veroveren. Onder leiding van eerste-luitenant Johannes Anemaet wordt de aanval ingezet. Het is een strijd op leven en dood waarbij met pionierschoppen en bajonetten wordt gevochten. Pas bij de derde poging wordt de heuveltop veroverd. Negen soldaten sneuvelen. Anemaet raakt zwaargewond, maar verdient de Militaire Willemsorde. Daarmee zet hij een familie-traditie voort: hij is maar liefst de vijfde telg in de familie Anemaet die deze onderscheiding krijgt. De eerste Anemaet werd de orde uitgereikt na de slag bij Waterloo!

Zwaar bepakte soldaat op weg naar het front, februari 1951. (Foto: Wim Dussel, archief NIMH)

Na de strijd rond Heuvel 325 zijn de Amerikanen aan de winnende hand. Na een korte rustperiode neemt het inmiddels versterkte NDVN-bataljon deel aan een nieuw offensief. Bij Inju verliest het NDVN maar liefst twintig man. Ondertussen worden bestandsbesprekin-

gen gehouden. De frontlinie ligt vanaf die tijd min of meer vast. Het NDVN krijgt dan verschillende taken: het veroveren van strategische plekken, het zuiveren van veroverde gebieden en het bewaken van krijgsgevangenen. In 1953 wordt het NDVN direct aan de bestandslijn op de

Nederlandse officieren praten met een militair die teruggekeerd is uit Chinese krijgsgevangenschap. Duidelijk zichtbaar het schouderembleem, de 'Indian Head', van de Amerikaanse 2e divisie. (Foto: archief NIMH)

38e breedtegraad geplaatst waar het nog enkele Chinese aanvallen moet weerstaan. Op 27 juli wordt het staakt-het-vuren afgekondigd. Het is wrang dat vlak voor de wapenstilstand nog vijf Nederlanders sneuvelen bij een patrouille. Voor de soldaten is het bestand na de lange en uitputtende strijd een onwerkelijke situatie: "Het was plotseling stil. Geen gehuil meer van overvliegende granaten, ook niet meer de doffe knallen van het geschut. Plotseling kon je weer gewoon lopen zonder bedacht te zijn op een inkomer", aldus Korea-veteraan Elie van Schilt.

Vergeten bataljon

In oktober 1954 vertrekt het bataljon naar Nederland. De Nederlandse militairen krijgen na thuiskomst weinig erkenning. Het NDVN wordt 'het vergeten bataljon'. De Nederlandse fotograaf en militair-correspondent Wim Dussel die van 23 november 1950 tot 23 augustus 1951 in Korea was, zag begin deze eeuw een kentering: "Ik denk niet dat de oorlog voor niets is geweest. De erkenning in Nederland voor de militairen vind ik onvoldoende. Ik denk dat ze het de mensen wel gunden, maar Korea was zó ver weg. Nu, na 50 jaar, neemt de media-aandacht toe. Ik denk dat dat komt door de parallellen met de conflicten in bijvoorbeeld Joegoslavië en Eritrea."

Veel militairen hebben zich in 1950 aangemeld bij het NDVN om te ontsnappen aan de sleur in Nederland. Of omdat zij niet konden wennen aan het burgerleven en het gebrek aan spanning na terugkomst uit Nederlands-Indië. Na terugkeer uit Korea moeten zij zich opnieuw aanpassen aan de maatschappij. Het verleden wordt niet meer besproken. Dussel: "Ik heb het altijd verdrongen. In dat ene jaar heb ik meer beleefd dan een mens normaal in tien jaar meemaakt. Terug in Nederland kon ik niet wennen. Thuis was veel onbegrip en miste ik de kameraadschap."

Ongeveer 4.700 Nederlanders hebben deelgenomen aan de oorlog in Korea. In totaal zijn 125 van hen om het leven gekomen. Het NDVN kreeg een Presidential Unit Citation en twee Distinguished Unit Citations.

Literatuur

Bernadette Kester, Herman Roozenbeek en Okke Groot, *Focus op Korea. De rol van de Nederlandse pers in de beeldvorming over de Korea-oorlog 1950-1953*

Robert Stiphout, *De bloedigste oorlog. Het vergeten bataljon Nederlandse militairen in Korea*

Hoogste punt bereikt

Op 2 juli bereikten de bouwers het hoogste punt van ons nieuwe museum in Soesterberg en ging de vlag in top. De contouren van de glas- en staalconstructie zijn al goed te zien en de tafelvorm van het gebouw is duidelijk herkenbaar. Het bestuur van de Stichting Vrienden van het Legermuseum kreeg dinsdag 9 juli een rondleiding van directeur collecties Dirk Staat over het bouwterrein (foto links). Daarbij bezocht het bestuur ook een van de hallen waar vliegtuigen en andere stukken van het inmiddels gesloten Militaire Luchtvaart Museum staan opgesteld. (Foto's: Hans van Lith)

16

Meer voordeel Vriendenkaart

Aan de musea waar u als Vriend gratis toegang of korting krijgt op de entree, zijn er weer twee toegevoegd: ten eerste het Cavaleriemuseum aan de Barchman Wuytierslaan 198 in Amersfoort. Op vertoon van uw Vriendenkaart 2013 krijgt u hier gratis toegang (neem ook een legitimatie mee, want het museum ligt op het grondgebied van de Bernhardkazerne en dus op militair terrein!). Meer informatie: www.cavaleriemuseum.nl.

Het tweede museum is het pas geopende Eyewitness aan de Maastrichterlaan 45 in Beek (Limburg). Het gaat over de Tweede Wereldoorlog. Op vertoon van de Vriendenkaart 2013 krijgen u en eventueel uw gezinsleden 50 procent korting op de gewone toegangsprijs. In plaats van 10 betaalt u slechts 5 euro per persoon. Meer informatie: www.eyewitnesswo2.nl.

Tot slot, met uw Vriendenkaart voordelig naar het Militaire Luchtvaart Museum in Soesterberg zit er helaas niet meer in. Het museum heeft per 1 juli zijn poorten gesloten.

Vriendendag in Willemstad

Een zestigtal deelnemers kwam 1 juni bij elkaar voor de Vriendendag in Willemstad. Deze plaats heeft een militaire geschiedenis die zich uitstrekt van de Tachtigjarige Oorlog tot de Tweede Wereldoorlog. Joep van Hoof van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie gaf uitleg over de geschiedenis en de strategische positie van Willemstad aan Hollands Diep en Volkerak. Een powerpointpresentatie ondersteunde hem daarbij. Vervolgens bracht de groep een bezoek aan het Belgische ereveld, waar 159 Belgen begraven liggen. De meesten kwamen om toen het schip dat hen in 1940 als krijgsgevangenen naar Duitsland bracht, op een mijn liep. Na de lunch in 'Het Wapen van Willemstad' maakten de deelnemers in drie groepen een wandeling door Willemstad om de bastions, kruithuizen, monumenten en bunkers in werkelijkheid te zien. Een drankje sloot de geslaagde dag af.

Hans van Lith

NIEUWE VRIENDEN

J.D.F. Bottema

Bilthoven

C.G.A. Tas

Gellicum

OOK VRIEND WORDEN?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

Uw Vriendschap wordt beloond:

- het jaarboek Armamentaria
- driemaal de Nieuwsbrief
- deelname aan jaarlijkse Vriendendag en evenementen
- gratis of met korting toegang tot militaire musea

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie Hans van Lith
Hans Buurman
Edwin Ouwejan
Mette Sinke
Ed Coumans (eindredactie)

Vormgeving De Swart BV,
en drukwerk Den Haag

Uitgever Stichting Vrienden van het
Legermuseum

Secretariaat Walaardt Sacré Kamp,
gebouw 1,
postbus 109,
3769 ZJ Soesterberg
tel.: (0852) 73 65 18
e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl

Website www.vriendenlegermuseum.nl

Webmaster Henk Goos

Webredacteur Guus van Leeuwe

ISSN 1569-4305